TEMAark

Storfe

NORSK KJØTT

Håndtering av storfe



På norske gårdsbruk er det ca. 4500 registrerte skader i året, derav skjer ca. 42% av ulykkene i forbindelse med husdyrhold. Ved å sette fokus på håndtering av dyr håper vi at arbeidsmiljøet og trivselen ved dyrehold skal bli bedre, samt redusere risiko for skader og ulykker på dyr og mennesker.

Dette vil også være et ledd i arbeidet med Kvalitetssystem i Landbruket (KSL), som skal være med på å kvalitetsikre produksjonene på en gård i tillegg til bondens eget arbeidsmiljø.
Gjennom arbeidet med prosjekt "Aksjon Rampe" er det satt fokus på problemstillingene omkring dyrehåndtering fra bås / binge til slakteri.

Gilde Fellesslakteriet BA
Gilde Bøndernes Salgslag BA
Gilde Vest BA
Gilde Nord-Norges Salgslag BA
Gilde Hedmark og Oppland Slakterier BA

Motivasjon

Husdyrprodusenten har i større grad satset på kjøttproduksjon, da spesielt sjølrekruterende kjøttproduksjon på kjøttferaser. Noen har i tillegg til melkeproduksjon satset mer på produksjon av storfekjøtt, noe som har ført til mer håndtering av dyr i driftsbygningen og ut på beite. I mange av de eksisterende driftsbygningene er det lite eller ingen tilrettelegging for en god håndtering av dyr for flytting mellom binger eller binge/bås. Dette er ofte årsak til mange ulykker ved stell og håndtering av dyr, og at mange gruer seg for hver gang de skal håndtere dyrene sine.

Håndtering ved klauvpleie

Ved klauvpleie er det viktig at storfeet er vant til håndtering. Klauvpleie er et viktig tiltak for at dyr skal føle det behagelig å gå på alle typer underlag. Dårlig klauvpleie kan føre til dårlig beinstilling, og videre problem med skjelettet.

Smittespredning

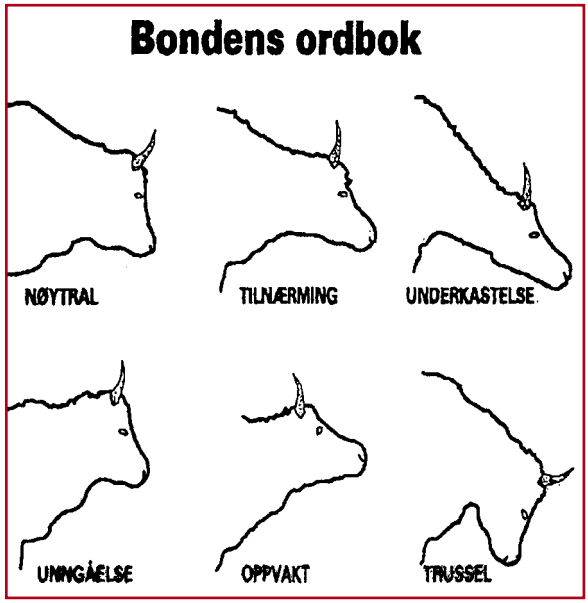
Ved levering av slaktedyr til dyrebil er smitterisikoen betydelig i det øyeblikk dyrebilsjåfør går inn i husdyrrom. Når det er godt tilrettelagt for håndtering av dyr er behovet for at dyrebilsjåfør må inn på båsen eller i bingen mindre, og risiko for smitte reduseres.



Direkte åpning i fra dyrebil og inn på fôrbrett gir stor fare for smittespredning.

Inntransporttid

Den som transporterer levende dyr er underlagt bestemmelsene i Forskrift om transport av levende dyr, som setter krav om at transport ikke må overstige 8 timer fra første dyr lastes på bil til bilen ankommer slakteri for lossing. For å klare dette oppfordres produsenten å planlegge og legger til rette for gode håndterings- og opplastingsforhold på hvert enkelt gårdsbruk.



Atferd hos storfe

Storfeet er et flokkdyr, og er svært avhengig av flokken. Storfe som skilles fra flokken vil kunne reagere unormalt. En storfeflokk er organisert i et rangsystem, og det er viktig at røkter markerer seg dominant som leder i en slik flokk.

Ulike atferdstrekk

1. Aggresiv atferd. Dette kan tolkes ved å observere følgende atferdstrekk.
   - hode mot hode
   - hodestøt mot skulder, flanke
   - bredsidestilling
   - senket hode (frontalstilling)
   - skrape i bakken med beina

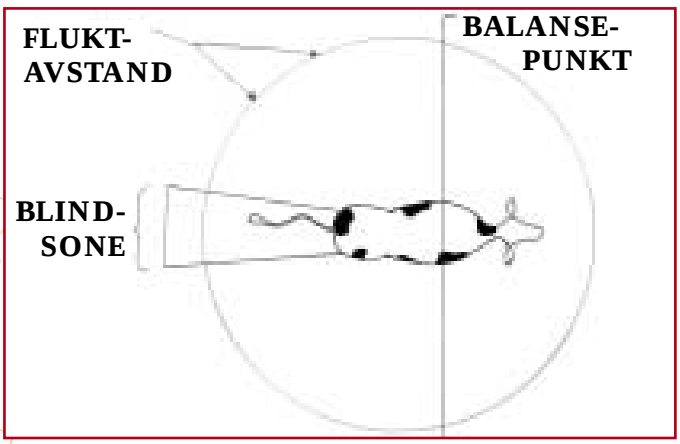
   Årsaken til denne typen atferd kan skyldes liten sosial kontakt mellom okse og menneske, eller sterk kjønnsdrift. Erfaringer viser at okser ved 3- og 7-10 års alderen er mest aggressive, og at dyr som angriper har lett for å gjøre det igjen. Miljøfaktorer som påvirker aggresjonsnivå er LYD, LUKT, LYS

2. Unnvikende/aggresjonsdempende atferd. Røkter må legge tilrette og opptre bestemt ovenfor dyr, slik at dyr oppfatter røkter som leder og dermed viker unna, og dyr vil vise rolig atferd uten aggresjon. Røkter må unngå å utfordre dyr til å vise aggresiv atferd.

3. Brunst. Dyr i brunst kan opptre aggresivt overfor røkter. Dyr i brunst kan utløse aggresiv atferd hos okser. Slike signaler må tolkes i tide for å unngå konfrontasjoner.

Fluktavstand

Fluktavstand er den minimumsavstanden et dyr tolererer til et menneske før det trekker seg unna. Denne vil variere avhengig av rase, hvor vant dyret er til folk og hvor rolig det er på det aktuelle tidspunkt. Balansepunktet kan beskrives som en tenkt strek over bøgerne på tvers av lengderetning. Dersom dyret sin fluktavstand krenkes bak balansepunktet vil dyret flykte unna framover. Krenkes fluktavstanden foran balansepunktet reagerer dyret med å flykte unna bakover. Dette er prinsipp som er viktig å kjenne i arbeid med driving av storfe.



Skjematisk framstilling av hvordan storfeets atferd styres av fluktavstanden.

Storfeets evne til å oppfatte omgivelsene

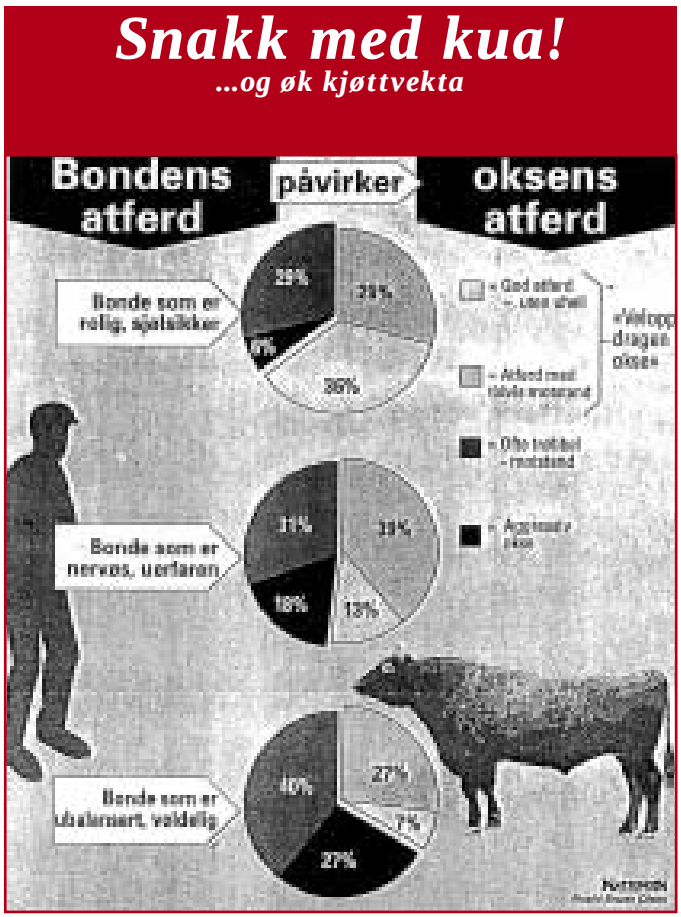
Storfeets evne til å sanse omgivelsene er på en del områder annerledes enn hos mennesker. Storfeet har svært godt vidsyn, en synssektor på 330 grader. Storfeeet har derimot et dårlig utviklet dybdesyn, og ujevnheter i underlag oppfattes ofte som et problem. Storfeet har gangsyn. Hørselen er god og kan oppfatte høyere frekvenser enn mennesket. Oppfatningen av omgivelsene er også forskjellige i fra mennesker, og en røkter som skal drive storfe bør være oppmerksom på at følgende faktorer kan få storfeet til å stoppe opp:

1. Solreflekser i metall, glass og søler
2. Høye og skarpe lyder
3. Uvante ting som klær og redskap der storfe skal drives
4. Søyler der storfe skal drives
5. Overganger i underlaget eller uvante ting som ligger på gulvet der storfe skal drives.
6. Forhøyninger og andre ujevnheter i underlaget
7. Opplevelse av å gå inn i en blindvei
8. Å gå fra lyse omgivelser inn i mørke omgivelser
9. Skygger og skarpe lysfelt
10. Å gå fra dunkle omgivelser til blendende lys

I sum betyr dette at man prøver å gjøre området storfeet skal drives igjennom så nøytralt som mulig.

Samspillet mellom storfe og mennesker

Betydningen av å skape gode relasjoner mellom storfe og menneske er svært viktig i den daglige



drift. For å oppnå dette er det viktig å starte helt nede på spedkalvstadiet. Det er i denne perioden kalven er mest mottakelig for preging.

- Frykt for mennesker reduserer produksjon
- Dyr påvirkes av røkterens temperament
- Indikator på gode relasjoner
  - liten fluktavstand
  - kyrne bruker kort tid på å gå inn i melkestallen

Faktorer som kan ha betydning for skadefrekvens

- Røkter - dyr relasjoner
- Tilvenning til håndtering
- Røkters personlighetstype
- Røkters adferd
- Miljøfaktorer
- Genetisk aggresjonsnivå

Forebygging av aggresjon og mulig konfrontasjon

Som røkter er det du som sitter med nøkkelen til sørge for at håndtering av dyr kan foregå mest mulig risikofritt:

- Observasjoner
  - Forstå dyras signal
  - Være åpen for storfeets kommunikasjon
  - Prøve å se ting fra storfeets side

- Jobbe med dyras naturlige atferd - ikke mot

- Tillitsvekkende atferd
  - Bygge positive relasjoner mellom røkter og dyr allerede fra kalvestadiet.
  - Bruke tid til å snakke og stelle med dyra. Spesielt viktig på kalvestadiet.
  - Være rolig, men bestemt
  - Unngå hardhendt håndtering

- Planlegge
  - Håndtering av dyr på dyras vilkår

- Atferdskunnskap
  - Studer og lær mer om dyreatferd, løsdrift krever mer atferdskunnskap



  - "Den som forstår kua og oksen får mest ut av produksjon"

- Venne dyret til nye situasjoner som:
  - Innsetting på fjøs før kalving
  - Tilvenning til melking
  - Behandling / klauvstell
  - Venne dyra til fiksering ved hjelp av fanghekk, behandlingsboks og grime
  - Venne dyra til flytting

- Redusere stressbelastning i omgivelser og miljø
  - Støy, kutrener, krypstrøm, feil på melkeanlegg, båsløsninger, liggeunderlag, utforming på liggebåser, bredde på ganger, temperatur, sosialisering av dyr
  - Unngå ubehagelige opplevelser på bås / binge / melkestall
  - Venne dyrene til å stå fast ved fastbunden transport
  - Grønn kjeledress minsker stress hos storfe

- Legge til rette for flytting i driftsbygning og opplasting på dyrebil
  - Drivganger
  - Minst mulig høydeforskjeller
  - Planlegg håndteringen av dyr med kortest mulig avstander
  - Strø for å beholde lukter, og sikre gode lysforhold

- Reduser behovet for flytting



Fremmedelement i drivegangen vil ofte få storfe til å stoppe opp.



Høydeforskjeller der storfe skal gå er uheldig

Tekniske løsninger

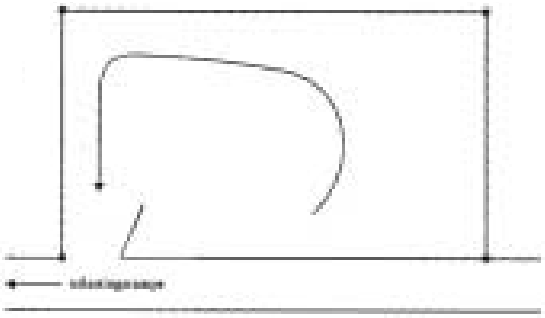
Drivgang

En drivegang for storfe har til hensikt å drive / lede storfe fra en plass til en annen på en enkel måte. Gangen må lages på en slik måte at den ikke er til fysisk fare for verken dyr eller røkter, og at dyret selv ønsker å gå gjennom den. Tilrettelegge gangen så rett som mulig uten skarpe kanter og svinger. For at dyr ikke skal kile seg fast i drivegangen skal denne ikke være breiere en at et bare et dyr av gangen kan passere gjennom. Det er til fordel at drivegangen er av en tett karakter og aller helst høyere en dyrene selv, dette for at dyrene i minst mulig grad skal bli distrahert av omgivelser. Bredden i en drivegang anbefales til å ligge fra 80 til 90 cm, og høyden minimum 1,6 meter. Dersom gangen må dannes med svinger bør disse tilrettelegges etter følgende mål (se nedenfor). En drivegang må utrustes med rømningsmuligheter for personell.

Bingeorganisering

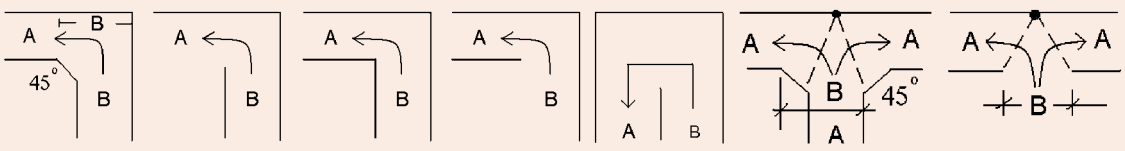
Når man planlegger binger for storfe med tanke på håndtering av dyra, er det en del ting å ta hensyn til:

- **Flytting mellom binger**
  Planlegg slik at binger for økende dyrestørrelser plasseres vegg i vegg. Dyr kan på denne måten lett flyttes fra spedkalv til slakt / ny avdeling uten mye håndtering.



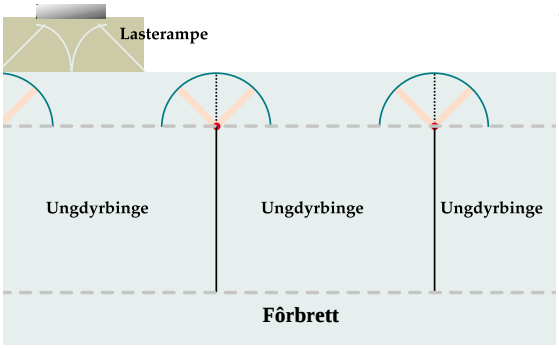
- **Flytting av dyr ut av bingen**
  Å jage dyr ut av den "trygge" bingen kan være utfordrende. Dette gjøres lettest ved å plassere utlastingsgrinda ut

Drivganger



90⁰ : A+B = 3,6 x B – 180⁰ : A+C = 3,9 x B – B = bredden over dyrets hofter

mot et hjørne i bingen, og at selve grinda svinger inn i bingen. Dyret vil på denne måten søke mot sidegrinda og lettere finne veien ut åpningen, enn om åpningen lå midt på en av sidene i bingen. Ved at grinden svinger inn i bingen, vil denne effekten forsterke seg.



Bakre del av bingesidene er svingbare og forlenget slik at de kan danne en drivegang bak i bingen.

Drivegang inne i bingen
På eksisterende bygg, eller nybygg med spesielle behov med hensyn til plassbesparelse, finnes det i dag systemer der man ved hjelp av spesielle grinder kan lage drivegang bak inne i bingen.

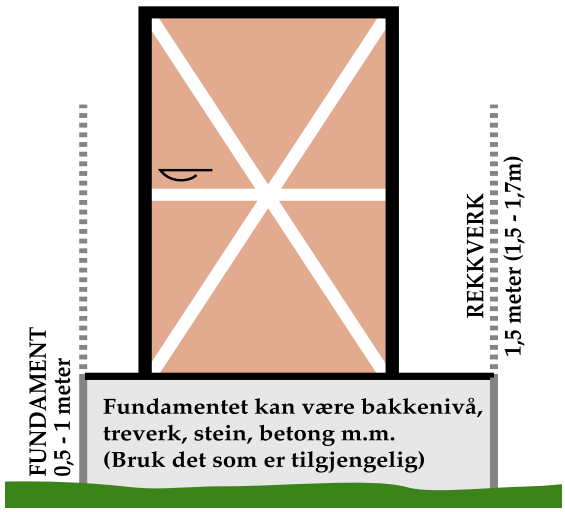
- **Fôrhekken**
  En fôrhekk med fikseringsmuligheter er utelukkende til fordel for alle typer bingedyr. Det gir mulighet for individuell behandling av dyr. Det er spesielt viktig at en slik løsning finnes i binger for kviger som skal insemineres, og i de største bingene der dyr skal taes ut til slakt.

Lasterampe

Her er det vist eksempel på hvordan en lasterampe kan utformes. En slik løsning kan bygges i tilknytning til nybygg så vel som eksisterende bygninger. Ved vurdering av lasteforhold på gården kan det være mulig å bruke naturlige terrengforhold ved anlegging av lasteforhold. Tenk kombinasjonsløsninger som er rimelig.

Det er viktig at utlastingsrampen er tilpasset bilens mål. Bredden bør være ca. 3 meter, og høyden ca. 1 meter. Det er viktig at rekkverket er solid og har laveste høyde på 1,6 meter. Det bør være løse eller svingbare grinder som kan tilpasses eksakt bredden på bilens løftelem. Opplastingsplassen bør være skjermet for vær og vind og ha montert nødvendig belysning over utlastingsdør. I tillegg er det viktig at det er adkomst for dyrebilsjåfør fra bakkenivå opp på rampen. Unngå at dyrebilsjåfør må gå inn i husdyrrom.

LASTERAMPE for dyrebil



Dyrebilens bredde er 2,5 m. Høyden kan variere fra 70cm til 100cm. MAX stigning for storfe og småfe er 20 grader. Gris er 10 grader.



En utlastingsrampe slik den enkelt kan utføres.

Ved ønske om mer kunnskap på området kan nærmeste Gilde-bedrift kontaktes.

Ansvarlig for temaarket:
Odd Helge Skogvold - Landbrukshelsen, Prosjektleder Aksjon Rampe og
Peder Saltrø - Gilde Bøndernes Salgslag BA

Norsk Kjøttsamvirke
Lørenveien 37
Postboks 360, Økern, 0513 Oslo
Telefon 22 09 21 00 – Telefaks 22 15 59 08